Taksim’de Farklı Bir 1 Mayıs

2010

Demokratik Polislik ve Müzakere | Yazı 5

Yazar: SRL Araştırma Ekibi

Security Studies and Rule of Law Association (SRL Swiss)

Security Studies and Rule of Law Association (SRL Swiss), İsviçre Medeni Kanunu’nun 60-79. maddeleri uyarınca kurulmuş, Cenevre merkezli, kâr amacı gütmeyen ve siyasi nitelik taşımayan bir sivil toplum kuruluşudur. Dernek; insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ilkelerinin güçlendirilmesi ve güvenlik politikalarının temel haklarla uyumunun değerlendirilmesi alanlarında faaliyet göstermektedir.

Ekim 2026

Security Studies and Rule of Law Association, 15 rue des Savoises, 1205 Genève, Switzerland

Web sitesi: www.srlswiss.com • E-posta: info@srlswiss.com

Taksim'de Farklı Bir 1 Mayıs

2010 yılı, Türkiye'de kamu düzeni yönetimi açısından önemli bir deneyime sahne oldu. Taksim Meydanı'nın yeniden geniş katılımlı 1 Mayıs kutlamalarına açılması, yalnızca bir alan kararının değişmesi değildi. Uzun süredir çatışma beklentisiyle anılan bir günün, diyalog ve karşılıklı sorumlulukla farklı biçimde yaşanabileceğini gösteriyordu. Dönemin haberleri, 1978'deki son büyük kutlamadan 32 yıl sonra meydanın yeniden kitlesel bir buluşmaya ev sahipliği yaptığını kaydetmektedir. [1]

Bu deneyimin temelinde, kamu düzenini yalnızca güç kullanarak sağlamaya çalışan anlayışın sorgulanması vardı. Problemler akıl, bilgi ve empatiyle çözülmelidir. Demokratik talepleri dile getirenleri potansiyel suçlu olarak görmek, vatandaş ile devlet arasındaki güveni zedeler. Devlete ve hukuka saygı, korkudan çok, adil ve tutarlı uygulamalarla güçlenir.

Müzakereci kolluk yaklaşımı, çatışma ihtimalini iletişim yoluyla azaltmayı ve hak kullanımını güvenli hâle getirmeyi amaçlar. 2010 Taksim deneyimi de bu bakımdan değerlendirilmelidir: Meydanın açılması, sendikaların sorumluluk üstlenmesi ve kolluk içindeki diyalog çabaları aynı süreçte bir araya gelmiştir.

Bu analiz, dönemde İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube Müdürlüğünde şube müdür yardımcısı olarak görev yaptığını belirten özgün metin yazarının saha anlatımını, yayımlanmış kaynaklarla birlikte ele almaktadır. Görüşmelerin içeriği ve kişisel deneyimler bu tanıklığa dayanmaktadır. [2]

Yasaklama Alışkanlığından Diyaloğa

Taksim'in sembolik değeri, alternatif bir meydan gösterilmesiyle ortadan kalkmıyordu. Önceki yıllardaki alan kısıtlamaları ve müdahaleler, güvenlik tedbirlerinin toplantı özgürlüğü üzerindeki etkisini tartışmanın merkezine taşımıştı. Bir gösteriyi engellemeye odaklanan hazırlık, tarafların birbirini dinleyeceği alanı daha etkinlik başlamadan daraltabiliyordu.

2008'de yaşananların hukuki değerlendirmesi bu sorunu somutlaştırır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, DİSK ve KESK/Türkiye kararında, 1 Mayıs 2008 sabahı DİSK binası önündeki gruba yönelik müdahaleyi incelemiş; kullanılan gücün orantısız olduğu ve toplantı özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme bu davada Taksim'in seçilmesinin bütün yönleriyle hukuka uygunluğunu karara bağlamamış, somut müdahaleyi değerlendirmiştir. Karar 27 Kasım 2012 tarihlidir; dolayısıyla 2010'daki kararın önceden verilmiş gerekçelerinden biri olarak sunulamaz. [3]

Özgün anlatı, 2000'li yılların sonundaki reform ortamını ve Avrupa Birliği sürecini, kolluk içinde farklı bir yaklaşımın savunulabildiği arka plan olarak değerlendirmektedir. Bu yorumun odağında, karar vericilerin yalnızca yasaklamanın değil, hak kullanımına alan açmanın sonuçlarını da düşünmeye başlaması yer alır.

Burada hukuki bir ayrım önemlidir: Anayasa'nın 34. maddesi, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını önceden izin almadan tanır. Dönemin anlatımlarındaki "izin verilmesi" ifadesi, hakkın idarenin lütfuna bağlı olduğu anlamında

değil, Taksim'deki kitlesel etkinliğin idari olarak engellenmemesi ve buna uygun düzenlemelerin yapılması anlamında kullanılmalıdır. [3]

Sahadan Tanıklık: Önce Kendi Kurumunu İkna Etmek

Yazarın anlatımına göre, kendisinin ve birlikte çalıştığı görevlilerin Taksim'de barışçıl bir kutlamanın mümkün olduğuna inancı tamdı. Asıl güçlük, yalnızca sendikalarla uzlaşmak değil; valilikten emniyet yönetimine ve bakanlık düzeyine uzanan karar zincirinde bu ihtimale güven duyulmasını sağlamaktı. Meydanın hem göstericiler hem de devlet açısından bir güç testine dönüşmesinden vazgeçilmesi gerekiyordu. [2]

Bu çabanın arkasında kişisel olarak yaşanmış ağır deneyimler de bulunuyordu. Yazar, önceki yıllarda gruplarla görüşmeler sürerken müdahale başladığını; kendisinin ve mesai arkadaşlarının da cop ve gazdan etkilendiğini anlatmaktadır. Koruyucu ekipmanı bulunmadığı bir müdahalede yoğun gaz nedeniyle yaşamından endişe ettiğini belirtmektedir. Bu tanıklık, müzakere ile müdahale birimleri arasındaki koordinasyonun, yalnızca göstericilerin değil sahada çalışan görevlilerin güvenliği için de gerekli olduğunu gösteren bir uyarıdır. [2]

2010 öncesindeki temaslarda sendikalar, siyasi partiler ve diğer katılımcı gruplarla görüşülmüş; yazarın aktardığına göre karşılıklı sorumlulukla barışçıl bir etkinliğin mümkün olduğu kanaati oluşmuştur. Bundan sonraki aşama, elde edilen güveni ve verilen taahhütleri karar verici makamlara aktarabilmekti.

Anlatıda bürokratik çekincelerin merkezinde şu düşünce vardır: Yasaklama sonrasında çıkacak olaylar alışılmış sayılabilirken, meydan açıldıktan sonra yaşanacak daha küçük bir olay dahi kararı verenler için ağır bir sorumluluk doğurabilirdi. Yazar, bu yaklaşımı değiştirmeye çalışan görevlilerin kurum içinde ciddi eleştirilerle karşılaştığını belirtmektedir. [2]

Bu gözlem, demokratik polisliğin yalnızca sahadaki iletişim becerilerinden ibaret olmadığını düşündürür. Hak kullanımını kolaylaştıran makul kararları savunan görevlilerin, kurumsal destek görmesi de gerekir. Aksi hâlde yasaklama, güvenliği daha iyi sağladığı için değil, idari bakımdan daha az riskli görüldüğü için tercih edilebilir.

Karşılıklı Sorumluluk ve Alanın Düzenlenmesi

Yazarın anlatımında, Taksim'de kutlama isteği sendikalar ve diğer gruplar için güçlü bir ortak zemindir. Görüşmelerde, önceki yılların geriliminin o güne taşınmaması, polis tertibatının bulunduğu noktalardan sakin biçimde geçilmesi ve alandaki düzenin korunması üzerinde durulmuştur. Kortejler, güzergâhlar ve iletişim kanalları hakkında önceden konuşulması, belirsizliği azaltan hazırlıklar olarak aktarılmaktadır. [2]

Anlatının dikkat çekici örneklerinden biri Türkiye Komünist Partisi'nin tutumudur. Yazara göre TKP, kutlamalar sırasında kortejini alanın arka bölümünde tutarak polis ile katılımcılar arasında gerilimi azaltacak bir konum almayı kabul etmiştir. Özgün metinde yaklaşık 3.000 kişiden söz edilmektedir; burada esas olan kesin katılımcı sayısı değil, bu düzenlemenin tanıklıkta taşıdığı anlamdır. Söz konusu ayrıntı, bağımsız olarak doğrulanmış bir operasyon kaydı değil, sürecin içinden aktarılan bir gözlemdir. [2]

Bu tür bir iş birliği, kamu güvenliği görevinin siyasi bir partiye veya sendikaya devredilmesi anlamına gelmez. Kolluk kendi yetki ve sorumluluğunu korurken, düzenleyiciler de katılımcılarla iletişim kurarak barışçıl ortamın sürmesine katkıda bulunabilir. Müzakerenin değeri, tarafları birbirinin yerine geçirmekten çok, görev ve beklentileri anlaşılır hâle getirmesidir.

Aynı nedenle, hak kullanımı bir grubun polisle anlaşmasına veya belirli temsilciler tarafından kabul edilmesine bağlanmamalıdır. İletişim, gösterinin güvenliğini destekleyen bir araçtır; barışçıl katılım hakkının ön şartına dönüştürülmemelidir.

2010 Deneyimi Ne Gösterdi?

Dönemin haberlerinde, Taksim'e ulaşan geniş katılımlı kortejler, ortak kutlama ve 1977'de yaşamını yitirenlerin anılması öne çıkmaktadır. Bu tablo, meydana ilişkin sürekli çatışma beklentisinin kaçınılmaz olmadığını göstermiştir. [1, 4]

Yazar, güvenlik hazırlığının ortadan kalkmadığını, ancak polis varlığının daha az karşı karşıya gelme üreten bir düzen içinde konumlandırıldığını vurgulamaktadır. Bu değerlendirmede belirleyici olan, personel sayısından çok, kolluğun topluluğa hangi amaç ve tutumla yaklaştığıdır. [2]

2010–2012 kutlamalarını ele alan Kara ve Üstün'ün araştırması da bu tartışmaya katkı sağlar. İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube personelinden 80 kişinin katıldığı çalışmada, katılımcıların yüzde 61,3'ü kutlamaların huzurlu geçmesinde polis ile sendikalar ve sivil toplum kuruluşları arasındaki uzlaşmacı tutumun etkili olduğu görüşündedir. Bu sonuç, personelin algısını yansıtır; tek başına başarının nedenlerini kesinleştiren bir ölçüm değildir. [5]

Bu kaynaklar ve saha anlatımı birlikte değerlendirildiğinde üç unsur öne çıkar: Hak kullanımına alan açan idari irade, önceden yapılan hazırlık ve güvene dayalı iletişim. Bunlar, gerilimin azaltılmasına katkı verebilecek koşullardır. Aynı yöntemlerin her yerde mutlaka aynı sonucu doğuracağı söylenemez; ancak yasaklamanın tek seçenek olmadığını göstermek bakımından deneyim değerlidir.

2010 Ruhu Neden Kalıcı Olamadı?

Taksim'deki geniş katılımlı kutlamaların 2011 ve 2012'de de sürmesi, 2010'u tek günlük bir istisna olmaktan çıkarmıştır. Buna karşılık, 2013'te meydanın yeniden kitlesel 1 Mayıs etkinliğine kapatılması ve çatışmaların yaşanması, bu kazanımın kalıcı bir güvenceye dönüşmediğini göstermiştir. [5, 6]

Gezi Parkı protestoları da aynı yılın mayıs ayı sonunda başlamıştır. Avrupa Komisyonunun 2013 Türkiye İlerleme Raporu, genel olarak barışçıl nitelikteki gösterilerde bazı vakalarda aşırı güç kullanıldığını ve toplantı özgürlüğünün korunmasında ciddi sorunlar bulunduğunu belirtmektedir. [6]

Bu analiz açısından kırılmanın temelinde, demokratik talepleri hak kullanımı olarak karşılayan yaklaşımın siyasal ve idari tercihler karşısında yeterince korunamaması vardır. Müzakere kanalları yerine geniş yasaklar ve erken müdahale öne çıktığında, sahada kurulmuş güven de aşınır. 2010'un önemi, daha sonra ortaya çıkan her sorunun

çözülmüş olduğunu kanıtlaması değil, başka bir kamu düzeni anlayışının uygulanabildiğini göstermesidir.

Özgün anlatı, 2016 sonrasındaki ihraçları da bu süreklilik kaybının bir parçası olarak değerlendirmektedir. OHCHR'nin Mart 2018 raporu, olağanüstü hâl dönemindeki geniş çaplı görevden çıkarmaları ve bunlara ilişkin insan hakları sorunlarını belgelemiştir. Ancak bu genel bulgular, 2009–2012 döneminin müzakere kadrolarından kaç kişinin görevden çıkarıldığını veya modelin hangi ölçüde etkilendiğini tek başına ortaya koymaz. [7]

Deneyimli personelin kaybının kurumsal hafızayı zayıflatabileceği yönündeki değerlendirme bu nedenle korunmalıdır; fakat müzakere kapasitesinin tamamen ortadan kalktığı sonucuna dönüştürülmemelidir. Nitekim Aydın Valiliğinin Eylül 2021 tarihli duyurusu, Didim'de Toplumsal Olaylarda Müzakere Eğitim Kursu düzenlendiğini göstermektedir. Eğitim faaliyetinin sürmesi, sahadaki uygulamanın her zaman hak temelli olduğu anlamına gelmez; buna karşılık, faaliyetin bütünüyle sona erdiği iddiasını da desteklemez. [8]

Asıl soru, müzakerenin adının ve kurslarının bulunup bulunmadığından daha kapsamlıdır: Bu yaklaşım kararların alınmasına, müdahalenin zamanlamasına ve barışçıl katılımın korunmasına ne ölçüde yön vermektedir? Kurumsal devamlılık, yalnızca eğitim sayısıyla değil, uygulamanın niteliğiyle değerlendirilmelidir.

Hukukun Üstünlüğü ve Kalıcı Güvenceler

2010 deneyiminin geleceğe taşınabilmesi için, sahada geliştirilen ilişkilerin kişisel inisiyatiflere bağlı kalmaması gerekir. Düzenleyicilerle temas kuracak görevlilerin açık bir yetki ve sorumluluk çerçevesine sahip olması; müzakere ve müdahale birimleri arasında koordinasyon kurulması; kararların ve güç kullanımının sonradan denetlenebilmesi önem taşır.

Hakların kullanılmasında eşitlik de bu çerçevenin ayrılmaz parçasıdır. İktidara yakın veya uzak olmak, barışçıl toplantıların korunmasında farklı standartlar uygulanmasına gerekçe olamaz. Hukuk devleti, aynı hakkı kullanan kişilerin siyasal kimliklerinden bağımsız biçimde korunmasını gerektirir.

Taksim'i yalnızca "kontrol edilmesi gereken bir alan" olarak görmek, tarihsel hafızayı ve ifade edilmek istenen talepleri geri plana iter. Güvenlik değerlendirmesi, gerçek riskleri ele alırken, barışçıl bir buluşmanın hangi önlemlerle mümkün kılınabileceğini de araştırmalıdır. Devletin yaklaşımı, gerilimi artırabileceği gibi azaltabilir de.

Sonuç olarak 2010 Taksim 1 Mayıs'ı, kamu düzeni ile temel hakların birlikte korunabileceğine dair güçlü bir deneyimdir. Bu deneyimin kalıcılaşamaması, müzakereci polisliğin değerini azaltmaz; siyasal destek, kurumsal hafıza ve hukuki güvencelerle birlikte düşünülmesi gerektiğini gösterir. "Neden 2010 gibi olmasın?" sorusu, geçmişe duyulan özlemin ötesinde, demokratik kamu düzeni yönetimi için bugün de anlamlı bir sorudur.

Kaynaklar

[1] Reuters / Business Recorder (2 Mayıs 2010). “Istanbul square hosts first May Day demonstration since 70s.”

https://www.brecorder.com/news/3758041/istanbul-square-hosts-first-may-day-demonstration-since-70s-201005021051868

[2] Özgün metin yazarının SRL Swiss’e iletilen “Taksim’de Farklı Bir 1 Mayıs – 2010” başlıklı yazılı saha anlatımı. Yayımlanmamış kişisel tanıklık; görüşmelerin ayrıntıları ve kişisel deneyimler bu kaynağa dayanmaktadır.

[3] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. DİSK ve KESK/Türkiye, Başvuru No: 38676/08, 27 Kasım 2012; özellikle §§ 16, 32–38.

https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114776

[4] Bianet (1 Mayıs 2010). “Labour Day Finally Back in Taksim Square!”

https://bianet.org/haber/labour-day-finally-back-in-taksim-square-121703

[5] Kara, Hakan Batırhan ve Üstün, Mustafa (2015). “İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube Personelinin 2010–2012 Yıllarında Taksim’de Gerçekleşen 1 Mayıs Kutlamalarına Dair Algıları.” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 53, 137–159.

https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/254042

[6] Avrupa Komisyonu (2013). Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu, Türkçe çeviri; s. 5–6, 51 ve 54.

https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf

[7] OHCHR (Mart 2018). Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. Özellikle yönetici özeti ve görevden çıkarmalara ilişkin bölüm.

https://www.refworld.org/reference/countryrep/ohchr/2018/120660

[8] Aydın Valiliği (29 Eylül 2021). “İçişleri Bakanı Sayın Süleyman Soylu Didim’de Toplumsal Olaylarda Müzakere Eğitim Kursunun Açılış Törenine katıldı.”

https://www.aydin.gov.tr/icisleri-bakani-sayin-suleyman-soylu-didimde-toplumsal-olaylarda-muzakere-egitim-kursunun-acilis-torenine-katildi